Štefan Osuský: Keď som o trištvrte na päť 4. júna 1920 pod zmluvu nesúcu meno Trianon napísal svoje meno, vedel som, že podpisujem vyúčtovanie slovenského národa s bývalým Uhorskom, vyúčtovanie účtov podpísaných od vrchu až dolu krvou, utrpením a biedou môjho národa... Nikdy sme nemali a nemáme v úmysle pomstiť sa tým, pod ktorými sme trpeli. Prajeme maďarskému národu, aby v tichu a pokoji rozmýšľal o svojich chybách. Prajeme mu blažený a šťastný život. Lež tak ako bdie levica nad svojimi levíčatami, tak budeme bdieť nad životom a domom naším a našich budúcich generácií, lebo

Život národa je večný

Sto rokov od Trianonu

1920—2020

JÁN GÁBOR
FERDINAND VRÁBEL

Život národa je večný

Sto rokov od Trianonu

1920 – 2020

Život národa je večný

Sto rokov od Trianonu

1920 – 2020

JÁN GÁBOR
FERDINAND VRÁBEL

Kniha vyšla s podporou Kancelárie Národnej rady SR
a Fondu Blanky, Martina a Michaly Hrnkovcov,
ktorí tragicky zahynuli pri leteckom nešťastí.

31. 3. 1889, Brezová (súčasná Brezová pod Bradlom) – 27. 9. 1973, Herndon, USA

Autori tejto publikácie venujú svoje spoločné dielo pamiatke slovenského diplomata Štefana Osuského, najmä jeho zásadnému podielu na príprave mierovej zmluvy v Trianone, ktorú tiež osobne podpísal v mene nového štátu.

Keď sa povie Trianon...

... v dejinách každého národa a štátu nájdeme body zlomu, ktoré dramatickým spôsobom ovplyvnili ich budúcnosť. Rozhodne bol takýmto bodom pre Slovákov 28. a 30. október 1918, keď naši predkovia spolu s bratským českým národom vytvorili spoločný demokratický štát, parlamentnú Česko-Slovenskú republiku. Na tento dátum nadväzujú Saintgermainské dohody z 10. septembra 1919, na základe ktorých víťazné mocnosti Dohody medzinárodnoprávne rozpustili Rakúsko-Uhorsko a určili jeho nástupnícke štáty a ich hranice. Medzi nimi bol aj štát vytvorený podľa tzv. malej Saintgermainskej dohody z národa Čiech, Moravy a Sliezska a národa Slovenska, ktorý víťazné mocnosti nazvali Česko-Slovensko. Keďže reprezentácia Maďarska sa zdráhala podpísať mierovú zmluvu, musel prísť ešte 4. jún 1920, keď bola neďaleko Paríža vo Versailles v paláci Veľký Trianon podpísaná mierová zmluva medzi Spojencami a pridruženými mocnosťami, teda aj Česko-Slovenskom, a Maďarskom. Tento dokument vo vzťahu k Slovensku patrí k najvýznamnejším medzinárodnoprávnym aktom našich moderných dejín. Prvýkrát v histórii po mnohých storočiach určil južné hranice Slovenska a vyčlenenie jeho územia z bývalého Uhorského kráľovstva.

Napomohla tomu jedinečná historická situácia, aká sa vyskytne v dejinách národov iba málokedy. Skončila sa prvá svetová vojna, v ktorej boli porazené Nemecko a Rakúsko-Uhorsko. Súčasne slovenský národ, podobne ako aj iní, vyjadril jasnú vôľu opustiť spolužitie s maďarským národom v Uhorskom kráľovstve. Presvedčenie o nevyhnutnosti zanechať dunajskú monarchiu vzniklo ako priamy dôsledok dlhodobej národnostnej politiky vládnucich elít v monarchii, ktoré neboli ochotné akceptovať svojbytnosť slovenského národa, ale ani základné princípy demokratického riadenia vecí verejných.

To by však samo osebe nebolo stačilo. K nevyhnutným predpokladom vytvorenia česko-slovenského štátu patrili domáci a zahraničný odboj našich predkov, v rámci ktorého boli významné aj hrdinské boje príslušníkov česko-slovenských légií na všetkých bojiskách prvej svetovej vojny. V rámci nich Slováci a Česi neváhali priniesť najťažšie obete vrátane vlastných životov. Urputné boje v zákopoch rôznych kútov Európy nahradil po vojne nemenej dramatický diplomatický zápas na mierovej konferencii vo Versailles. Dôležitú úlohu na tejto konferencii, ktorá sformovala stále platnú politickú mapu nášho kontinentu, zohral slovenský diplomat Štefan Osuský. Výsledná mierová zmluva nesie právom aj jeho podpis.

Preto je opodstatnené tvrdenie, že sloboda a samostatný štát nám nepadli do lona z ničoho nič. Nikto nám ich nedaroval, ale vybojovali sme si ich my sami, povedané slovami generála Milana Rastislava Štefánika – aj za cenu krvi. Oficiálnym zavŕšením dejinného zápasu našich predkov bolo uzavretie Trianonskej mierovej zmluvy pred sto rokmi.

Pri tejto príležitosti vychádza s podporou Národnej rady Slovenskej republiky publikácia **Život národa je večný – sto rokov od Trianonu**. Čitateľ v nej nájde nielen podrobnú analýzu mierovej zmluvy v relevantných súvislostiach, ale aj rozbor rozdielneho prístupu slovenských a maďarských politických elít k tejto udalosti. V publikácii je uverejnený – vôbec po prvýkrát v slovenskom jazyku – úplný prejav vedúceho maďarskej delegácie Alberta Apponyiho v Paríži zo 16. januára 1920 a stručný prehľad o tom, ako sa toto výročie pripomínalo na Slovensku a v Maďarsku.

Trianonom vyvrcholil boj a úsilie našich predkov, vlastencov, národovcov a bojovníkov za samostatnosť a vytvorenie vlastného štátu. Česko-Slovensko bolo nevyhnutným predpokladom aj pre vznik súčasnej Slovenskej republiky, ktorá na demokratický charakter a odkaz zakladateľov spoločného štátu nadväzuje. Neoddeliteľným prvkom demokratického charakteru nielen medzivojnového Česko-Slovenska, ale tiež dnešnej Slovenskej republiky je kontinuálne vysoký štandard ochrany národnostných menšín, ktoré sú považované za integrálnu súčasť našej spoločnosti.

Vybojovaná sloboda národa nie je daná raz a navždy. Preto ju treba udržiavať aj pripomínaním si historických súvislostí s cieľom jej zachovania pre budúce generácie.

Boris Kollár
predseda NR SR

TRAITÉ DE PAIX

ENTRE LES PUISSANCES ALLIÉES ET ASSOCIÉES ET LA HONGRIE,

PROTOCOLE ET DÉCLARATION.

DU 4 JUIN 1920.

(TRIANON).

LES ÉTATS-UNIS D'AMÉRIQUE, L'EMPIRE BRITANNIQUE, LA FRANCE, L'ITALIE et LE JAPON,

Puissances désignées dans le présent Traité comme les Principales Puissances alliées et associées;

LA BELGIQUE, LA CHINE, CUBA, LA GRÈCE, LE NICARAGUA, LE PANAMA, LA POLOGNE, LE PORTUGAL, LA ROUMANIE, L'ÉTAT SERBE-CROATE-SLOVÈNE, LE SIAM et LA TCHÉCOSLOVAQUIE,

Constituant avec les Principales Puissances ci-dessus, les Puissances alliées et associées,

d'une part;

Et LA HONGRIE,

d'autre part;

Considérant qu'à la demande de l'ancien Gouvernement Impérial et Royal d'Autriche-Hongrie, un armistice a été accordé à l'Autriche-Hongrie le 3 novembre 1918 par les Principales Puissances alliées et associées et complété en ce qui concerne la Hongrie par la Convention militaire du 13 novembre 1918, afin qu'un Traité de Paix puisse être conclu;

Considérant que les Puissances alliées et associées sont également désireuses que la guerre, dans laquelle certaines d'entre elles ont été successivement entraînées, directement ou indirectement contre l'Autriche-Hongrie, et qui a son origine dans la déclaration de guerre adressée le 28 juillet 1914 par l'ancien Gouvernement impérial et royal d'Autriche-Hongrie à la Serbie et dans les hostilités conduites par l'Allemagne, alliée de l'Autriche-Hongrie, fasse place à une Paix solide, juste et durable,

SPOJENÉ STÁTY AMERICKÉ, ŘÍŠE BRITSKÁ, FRANCIE, ITALIE A JAPONSKO,

mocnosti, jež v této smlouvě jsou označovány jako čelné mocnosti spojené a sdružené;

BELGIE, ČÍNA, KUBA, ŘECKO, NICARAGUA, PANAMA, POLSKO, PORTUGALSKO, RUMUNSKO, STAT SRBSKO-CHORVATSKO-SLOVINSKÝ, SIAM A ČESKOSLOVENSKO,

tvořící s čelnými mocnostmi svrchu uvedenými mocnosti spojené a sdružené,

se strany jedné;

a MAĎARSKO

se strany druhé;

hledíce k tomu, že k žádosti bývalé císařské a královské vlády rakousko-uherské bylo povoleno čelnými mocnostmi spojenými a sdruženými dne 3. listopadu 1918 Rakousko-Uhersku příměří, doplněné pokud se týče Maďarska vojenskou úmluvou ze dne 13. listopadu 1918, aby mohla býti uzavřena mírová smlouva;

hledíce k tomu, že mocnosti spojené a sdružené stejně jsou proniknuty snahou, aby ustoupila pevnému, spravedlivému a trvalému míru válka, do níž byly některé z nich postupně přímo nebo nepřímo proti Rakousko-Uhersku strženy, a jež vznikla tím, že bývalá císařská a královská vláda rakousko-uherská vypověděla dne 28. července 1914 válku Srbsku, jakož i nepřátelskými činy podniknutými od Německa spojeného s Rakousko-Uherskem;

Prvá strana mierovej zmluvy

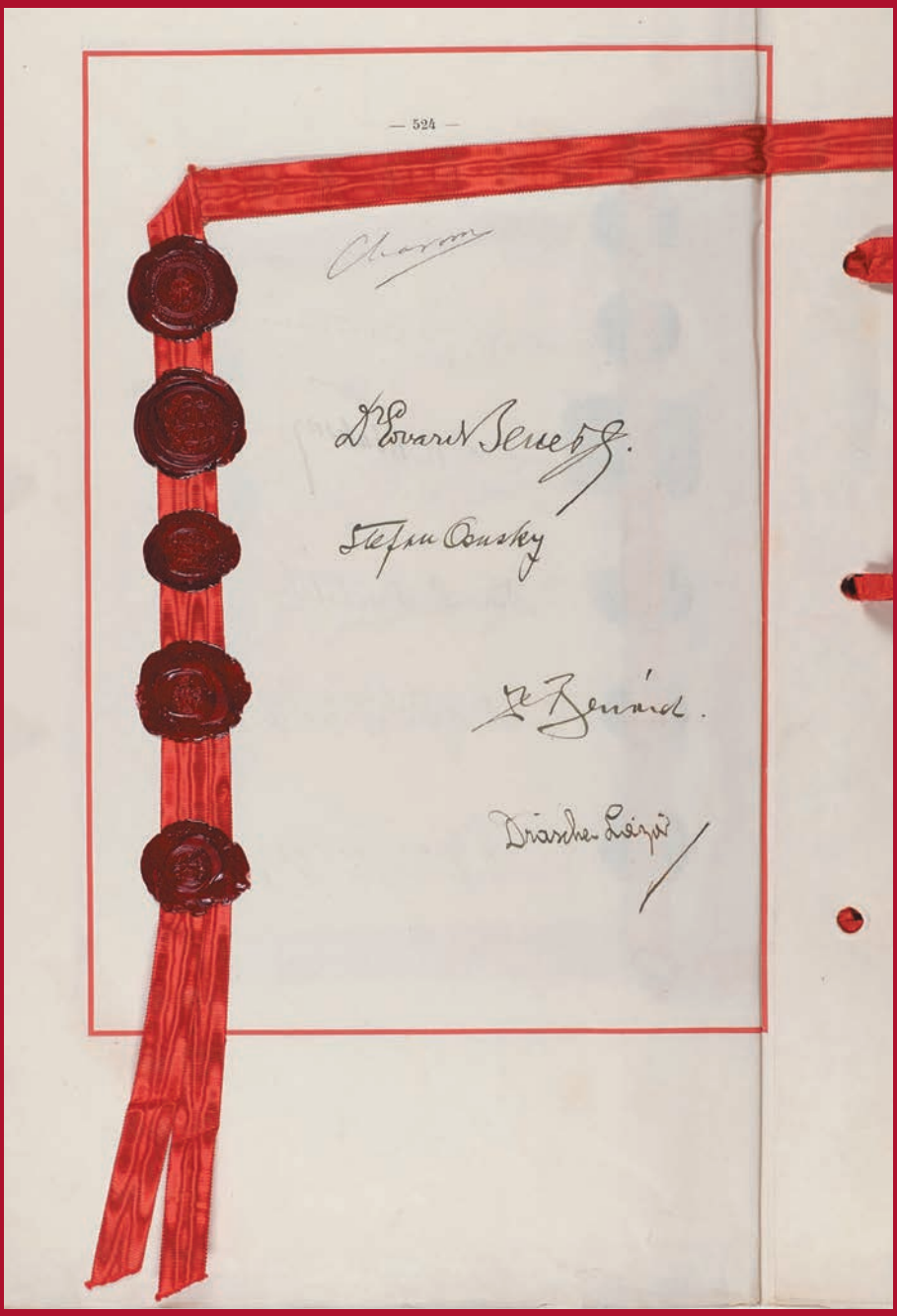

Posledná strana mierovej zmluvy s podpisom Štefana Osuského

Úvod

V júni 2020 uplynulo okrúhlych sto rokov od podpisu mierovej zmluvy v Trianone. Stanovením hranice s Maďarskom bol ukončený proces formovania Česko-Slovenska[1]. Prvýkrát v novodobej histórii sa na politickej mape sveta objavilo Slovensko ako subjekt medzinárodného práva, i keď v rámci spoločného štátu s českým národom. Preto možno 4. jún 1920 považovať za položenie jedného zo základných kameňov slovenskej štátnosti v jej dnešnom územnom rozsahu. Z uvedených dôvodov sa autori tejto publikácie – historik a diplomat – zo svojich rôznych pohľadov domnievajú, že aj knižnou formou je vhodné pripomenúť slovenskej verejnosti niektoré dôležité súvislosti tohto míľnika v slovenských dejinách.

Vývoj v našom regióne za ostatných sto rokov a najmä po studenej vojne stále naliehavejšie potvrdzuje, že tento míľnik má v dnešnej politickej realite podstatne väčší význam, ako by si mnohí želali. Posúdením rôznych aspektov vývoja za uplynulé storočie – síce v limitovanej podobe – sa autori pokúsili urobiť jeho analýzu a syntézu súčasne. Možno o ďalšie storočie pomôže ich prapravnukom pri hodnotení druhej storočnice Trianonu.

V roku 1914 vypukla Veľká vojna, nazvaná neskôr prvá svetová vojna. Bola to svetodejinná udalosť nesmierneho významu, ktorej dôsledky pociťujeme ešte

---

1 K problematike písania Česko-Slovenska musíme poznamenať, že zahraničný odboj počas prvej svetovej vojny vznikol ako česko-slovenský, nie „československý". Slováci, ktorí sa po roku 1914 zapojili do spoločného odboja s Čechmi, netúžili po obnovení českého štátu, ale snažili sa vytvoriť spoločný štát s Čechmi. Preto všetky dokumenty, ktoré boli podpísané aj Slovákmi (vrátane M. R. Štefánika), mali v slove česko-slovenský spojovník. Z uvedeného dôvodu je takéto písanie pred rokom 1918 jediné historicky správne. Vo všetkých dokumentoch, v ktorých bol medzinárodnoprávne zaknihovaný nový štát Slovákov a Čechov, sa tiež vyskytujú termíny Česko-Slovensko/česko-slovenský. Ústava z roku 1920 bola prijatá revolučným, nie riadnym zákonodarným zborom, takže znenie názvu štátu, ktorý ustanovovala, nemôže byť relevantné. Ak chceme vyjadriť, že Česko-Slovensko bolo spoločný štát, musíme v tomto názve používať spojovník. Problém vzniká po roku 1945, keď sa už aj v medzinárodných dokumentoch objavuje názov republiky bez spojovníka. Avšak ústavný zákon č. 81/1990 a č. 101/1990 mení názov štátu na formu so spojovníkom aj spätne (čl. II v oboch zákonoch). Preto takýto zápis v celom texte dôsledne používame.

Palác Veľký Trianon

aj dnes. Nejde len o to, že takmer v každom meste, ale aj v každej dedine vidíme pomníky padlých z tohto obdobia. Vojna sa na Západe skončila prímerím uzavretým 11. novembra 1918 vo francúzskom Compiègne, ale na Slovensku sa bojovalo ešte aj v prvom polroku 1919. Posledná vojnová operácia sa tu uskutočnila v polovici augusta 1919, keď česko-slovenskí legionári, dobrovoľníci a Sokoli obsadili Petržalku a odzbrojili tamojšiu maďarskú posádku.

Tento globálny svetový konflikt poznamenal životy a osudy desiatok, ba stoviek miliónov ľudí. Veď len počet mŕtvych sa odhaduje na 20 až 30 miliónov, z čoho 9 až 10 miliónov padlo priamo v bojoch a ďalších okolo 10 až 20 miliónov obetí podľahlo perzekúciám, hladu, nákazlivým chorobám, epidémiám a podobným nešťastiam. Niektoré odhady uvádzajú ešte vyšší počet obetí.

Vojaci rukovali bez väčších verejných protestov. Nemci a Maďari, ktorí vojnu rozpútali, dokonca s nadšením, že idú „bojovať za vlasť" a „pomstiť" v Sarajeve zavraždeného následníka trónu Františka Ferdinanda d'Este a jeho manželku

Žofiu[2]. Heslá ako *Éljen a háború!* (Nech žije vojna!) ovládli zhromaždenia vo väčšine uhorských miest na začiatku vojny. Len zopár hlasov, zväčša z radov národnostných politikov, sa snažilo tlmiť nacionalistické vášne, ale tie boli rýchlo umlčané. V začiatkoch vojny aj Slováci väčšinou bojovali statočne za záujmy dynastie a panovníka, ktorému prisahali vernosť, a mnohí sa osvedčili v bojoch ako chrabrí vojaci. Dokonca po niektorých bitkách v Haliči, kde si hrdinskosť slovenských vojakov všimli i najvyššie miesta monarchie, niektorí slovenskí politici zdôrazňovali, že to nemôže nemať dôsledok na postavenie slovenského národa v ríši. Ale vojna sa predlžovala a nadšenie rýchlo opadalo. Mnohí vojaci slovenskej národnosti sa dostali do zajatia a po vojne sa vrátili domov ako bývalí vojaci rakúsko-uhorskej armády. Len menšia časť z nich vstúpila v zajateckých táboroch do česko-slovenského zahraničného vojska (nazvaného neskôr légiami), ktoré v Srbsku, Rusku, vo Francúzsku a v Taliansku bojovalo na strane dohodových mocností – Ruska, Francúzska, Veľkej Británie, Talianska a USA. Tak sa aj títo Slováci a Česi ako legionári zaradili k bojujúcim vojskám Dohody a na konci vojny patrili k víťaznému bloku. Kľúčovú úlohu pri organizácii légií a získavaní ich legitimity vo vzťahu k budúcim víťazom zohrali v ideovej rovine profesor Tomáš Garrigue Masaryk a vo vojenskom organizovaní generál Milan Rastislav Štefánik.

Na začiatku vojny prevládal optimizmus, že vojna bude rýchla a krátka, že vojaci budú doma ešte skôr, ako „spŕchne lístie zo stromov“ alebo najneskôr na Vianoce. Ako sa ukázalo, bol to krutý omyl. Nové druhy zbraní (vrátane chemických) a munície – ponorky, lietadlá, tanky, ďalekonosné delá, strojové pušky, šrapnely a míny spôsobili masové jatky na frontoch, ale ani jedna strana nevedela získať prevahu a rozhodujúcim spôsobom poraziť protivníka. Vojna sa zmenila na pozičnú, pričom napríklad na západe sa súvislé pásma zákopov tiahli stovky kilometrov od švajčiarskych hraníc až po pobrežie Belgicka a Severné more. *Blitzkrieg* sa podľa plánov nemeckých stratégov nepodarila a vojna sa zmenila z plánovanej „bleskovej“ na v skutočnosti „zadržiavaciu“, resp. dlhotrvajúcu a vyčerpávajúcu. Z vojny vyšli víťazne štáty Dohody. Ústredné mocnosti, teda Nemecko, Rakúsko-Uhorsko, Turecko a Bulharsko, boli porazené.

---

2 VRÁBEL, Ferdinand. Sarajevský atentát. Následnícky pár a Slováci: František Ferdinand d'Este a Žofia Chotková, vojvodkyňa z Hohenbergu. Bratislava: Marenčin PT, 2014, ISBN 978-80-8114-379-3.

Prvú svetovú vojnu ukončili mierové rokovania vo Versailles na predmestí Paríža. Tam boli podpísané prakticky všetky mierové zmluvy a v rámci nich najmä zmluvy zo Saint-Germain-en-Laye a Trianonská mierová zmluva, ktoré sa bezprostredne dotýkali Slovenska, resp. spoločného štátu Slovákov a Čechov.

Trianonská mierová zmluva zohľadňovala najmä dva faktory. Bol to predovšetkým aktívny podiel maďarskými elitami ovládaného Uhorska na rozpútaní svetovej vojny. Pre národy v strednej Európe bol Trianon hlavne výsledkom maďarskej národnostnej politiky voči nemaďarským národom v Uhorsku a najmä neochota maďarských politických elít hľadať rozumný *modus vivendi* pre celú tamojšiu spoločnosť. Najlepšie to vystihol slovenský diplomat Štefan Osuský, ktorého slová sú uvedené na obale tejto publikácie a ktorému autori venujú toto spoločné dielo.

Politické dôsledky tohto konfliktu pretrvávajú do súčasnosti. Viacerí komentátori vojnových udalostí a ich následkov výstižne poznamenali, že po prvej svetovej vojne už nič nebolo také ako predtým... Na začiatku 20. storočia sa svet dramaticky zmenil – zanikli štyri mohutné impériá: Osmanská ríša (Turecko), Rakúsko-Uhorsko, Nemecké cisárstvo a cárske Rusko. Tri z nich trvali po stáročia, ale počas národnooslobodzovacieho zápasu v uplynulých desaťročiach, v búrlivých vojnových udalostiach a revolučnom pohybe širokých más sa postupne vnútorne rozložili, rozpadli sa a zanikli. Nezmenila sa len globálna šachovnica, na ktorú razantne vstúpila nová veľmoc – Spojené štáty americké (USA). Rozpad mnohonárodných impérií, v ktorých stále rýchlejšie napredujúca priemyselná revolúcia nešla ruka v ruke so sociálnym a národným rozvojom národov, ba skôr naopak – viedol k vzniku nových štátov.

Pre nás mala najväčší a existenčný význam Česko-Slovenská republika, spoločný demokratický štát Slovákov a Čechov, Rusínov aj národností, ktoré sa ocitli v jej rámci. Aj keď tento štát nebol a ani nemohol byť dokonalý, je ľahko overiteľným faktom, že v porovnaní s okolitými štátmi, kde postupne prevládli autoritárske režimy, to bola štandardná pluralitná parlamentná demokracia so všetkými fungujúcimi atribútmi. Národnosti tu mali zo všetkých okolitých štátov najlepšie podmienky pre svoj všestranný rozvoj. Napriek niekoľkým hospodárskym krízam sa životná úroveň obyvateľstva postupne zlepšovala, napredovalo školstvo a kultúra. Veľký pokrok zaznamenali najmä Slováci, aj keď sa ich politické a štátotvorné ambície v novom štáte nenaplnili podľa ich predstáv (autonómia a samostatný snem).

Na rozdiel od Rakúska s veľmi podobným príbehom, ale najmä v porovnaní so zvyškom nášho regiónu neakceptovali maďarské politické elity výsledky prvej svetovej vojny a s tým súvisiaci zánik Uhorského kráľovstva. Veľmi výrečný je v tomto smere prejav vedúceho maďarskej delegácie grófa A. Apponyiho – v tejto publikácii je vôbec prvýkrát uvedené celé jeho znenie v slovenskom jazyku. Vo svojej viac ako hodinovej reči pán gróf ani jediným slovom nespomenul Slovákov – preňho jednoducho slovenský národ neexistoval a nemal žiadnu budúcnosť. Ani pred sto rokmi a rovnako ani dnes nie sú maďarské elity ochotné uznať, že mierová zmluva v Trianone bola priamym dôsledkom politiky Budapešti. Omnoho závažnejším je však fakt, že táto zámerne nestrávená storočná história sa stala jej súčasnou politickou agendou. Dokonca vo vzťahu k strednej Európe je ústredným bodom tejto politiky. Aj o tom je publikácia, ktorú držíte v rukách.

V medzivojnovom období doviedla úporná snaha po revízii výsledkov prvej svetovej vojny maďarské elity k strategickému spojenectvu s fašistickým Talianskom a nacistickým Nemeckom. „Vďaka" premyslenej aliancii sa Budapešti „podarilo" vojensky obsadiť rozsiahle územia susedných krajín vrátane Slovenska. Presadzujúc agresívnu politiku revizionizmu sa postavili maďarské politické elity opäť na nesprávnu stranu európskych dejín. Bolo len zákonité, že keď sa po ukončení druhej svetovej vojny vrátil mier do európskych domovov, Maďarsko muselo vrátiť ulúpené územia späť susedným národom. V mierovej zmluve z roku 1946, zhodou okolností opäť uzavretej v Paríži, sa Maďarsko zaviazalo (článok 4 mierovej zmluvy), že nebude vo svojej politike podporovať revizionizmus.

Koncom 20. storočia sa svet opäť dramaticky zmenil. Demokratická revolúcia v našom regióne ukončila studenú vojnu a tým aj neprirodzené rozdelenie Európy a neslobodu v našom kúte starého kontinentu. Pád železnej opony umožnil spojenie Európy na základe mierovej spolupráce a rešpektovania medzinárodného práva. Návrat demokracie súčasne vytvoril priaznivé podmienky pre získanie štátnej samostatnosti slovenského a českého národa podobne, ako umožnil opätovné spojenie nemeckého národa v jednom štáte. Dnes teda už ani Česká a Slovenská Federatívna Republika neexistuje, ale samostatná Slovenská republika a samostatná Česká republika jestvujú práve vďaka základom, ktoré položil záver prvej svetovej vojny a vznik nezávislého Česko-Slovenska.

V súlade s ambíciou autorov komplexne uchopiť „fenomén" Trianonu sa kniha venuje tiež analýze politiky Maďarska po studenej vojne vo vzťahu k Slovensku a *mutatis mutandis* aj regiónu – najmä z pohľadu projekcie spomínaného

fenoménu do týchto vzťahov. Na viacerých prípadoch dramaticky odlišného prístupu k historickým udalostiam a k riešeniu menšinovej otázky v regióne je zreteľne vidieť, že politika maďarských elít sa zásadne nezmenila. Snaha o revíziu Trianonskej zmluvy spred sto rokov a uchopenie menšinovej otázky z mocenskej pozície sú základnými taktickými nástrojmi maďarskej politiky po celé uplynulé storočie. Strategickým cieľom tejto politiky je dosiahnuť stav, kedy bude maďarský národ v Karpatskej kotline – rozumej Maďarsko v spolupráci s politicky organizovanou maďarskou menšinou v regióne – opäť hegemónom v priestore obývanom nielen Maďarmi, ale aj ďalšími národmi. Symbolický dôkaz pre toto tvrdenie môžeme poľahky nájsť, ak si porovnáme prejav grófa Alberta Apponyiho a dva nedávne prejavy súčasného maďarského predsedu vlády Viktora Orbána, ktoré sú tiež obsahom tejto knihy. Zmenil sa a mení sa len medzinárodný kontext. Vzťah Budapešti k jej historickým susedom je stále rovnaký.

Je notoricky známou skutočnosť, že rozdiel medzi vnímaním Trianonu je na oboch brehoch Dunaja doslova priepastný. Na jednej strane priam fyzický nezáujem a na druhej takmer 24-hodinová posadnutosť touto témou každý deň aj v tej najmenšej obci či už v Maďarsku, alebo s maďarskou menšinou na Slovensku. Viditeľný extrémny rozdiel v postojoch oboch strán má svoj pochopiteľný odraz tiež v poznaní témy v slovenskej, resp. maďarskej spoločnosti. Autori knihy dúfajú, že ich spoločné dielo prispeje k zmenšeniu tejto informačnej priepasti a tým tiež k vyváženejšiemu vzťahu voči fenoménu Trianon na slovenskej strane.

Musíme však poznamenať, že cieľom publikácie nie je podať vyčerpávajúci prehľad vývoja slovensko-maďarských vzťahov za posledných sto rokov. Vzhľadom na útlosť knihy to nie je možné a vzhľadom na dostatok iných zdrojov na túto tému ani potrebné.

Hovorí sa, že jedným z víťazov 20. storočia je aj Slovensko. Niečo na tom bude, ak si uvedomíme, že slovenský národ prežil takmer tisíc rokov v neľahkých podmienkach bez svojej osobitej štátnosti, aby po prvej svetovej vojne uzavrel štátne manželstvo s českým národom a po studenej vojne vlastnou nohou definitívne vykročil z „tieňa“ iných národov. A aby mohol dnes písať svoj vlastný úspešný príbeh, je stále potrebné pripomínať dnešnej generácii, ale aj tým, ktorí prídu po nás, že bez Trianonskej mierovej zmluvy a z nej zrodeného Česko-Slovenska by to tak nebolo.

Štefan Osuský podpisuje mierovú zmluvu v mene Česko-Slovenska

Bjørnstjerne Bjørnson: významný obhajca utláčaného slovenského národa v Uhorsku. Z pozície svetoznámeho intelektuála burcoval svedomie civilizovaného sveta na obranu malých národov.

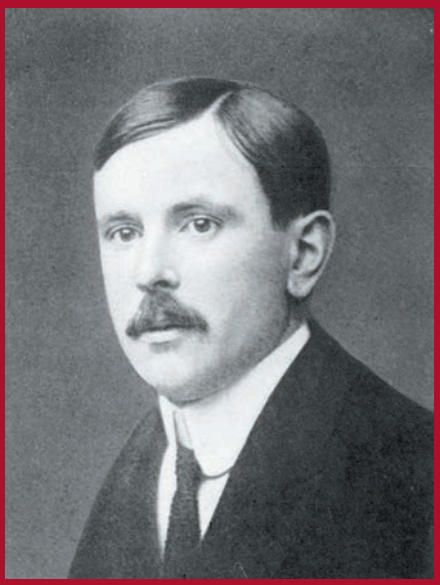

Robert Seton-Watson: pravdepodobne najlepší znalec skutočných pomerov v Uhorsku na strane Spojencov. Zásadným spôsobom ovplyvnil pozíciu V. Británie pri formovaní hraníc medzi Česko-Slovenskom a Maďarskom.

Odchod maďarskej delegácie z konferencie

1

Slováci vo víre prvej svetovej vojny

Na začiatku prvej svetovej vojny, ktorá vypukla 28. júla 1914, sa predsedníctvo Slovenskej národnej strany (SNS), obávajúc sa zostrenej perzekúcie, vzdalo politickej činnosti a vyhlásilo 5. augusta 1914 pasivitu na roky vojny. Preto sa ťažisko slovenského politického života presunulo do zahraničia, najmä do USA a Ruska.

V USA spolupracovali slovenské a české spolky v rámci Sokola a spevokolov, nacvičovali a hrali spoločné divadelné hry a vydávali množstvo novín a rôznych tlačovín. Pôsobili aj politicky a oboznamovali amerických činiteľov a verejnosť s pomermi v Rakúsko-Uhorsku. Zvlášť významné boli akcie našich krajanov v súvislosti s návštevou dvoch maďarských politikov v USA – grófa Alberta Apponyiho a grófa Michala Károliho (Károlyiho Mihálya). O ich činnosti pravidelne informovali médiá a organizovali protestné zhromaždenia.

V rokoch 1912 – 1913 mal v USA sériu prednášok lekár, publicista a organizátor družstevníctva, poslanec uhorského snemu Pavel Blaho zo Skalice, ktorý propagoval založenie slovenskej školy na Morave a aj zakladanie slovenských škôl v Spojených štátoch. Na jar roku 1914 navštívil USA aj gróf Michal Károli (Károlyi Mihály), vedúci činiteľ Strany nezávislosti, ktorého navštívila aj delegácia Slovákov z New Yorku a rokovala s ním o otázke postavenia nemaďarských národností v Uhorsku. Károli (Károlyi) rozhodne odmietol, že by Maďari niekedy poskytli Slovákom autonómiu a viac národných práv ako dovtedy. Preto politické združenia Slovákov v USA začali už v lete 1914 presadzovať heslo: Preč od Maďarov![3]

V USA bola najsilnejšou slovenskou organizáciou Slovenská liga založená v roku 1907. 10. septembra 1914 vydala v Pittsburghu *Memorandum*, v ktorom uviedla, že preberá osud národa do svojich rúk, lebo „naši na Slovensku pod tlakom bodákov nesmejú sa hnúť". V tomto dokumente sa uvádza, že Slováci sú v Uhorsku pôvodný (autochtónny) národ, ktorý tam bol už dávno pred príchodom Maďarov štátotvorným a kultúrnym elementom. Maďarské aristokratické vlády uskutočňovali „systematickú, bezohľadnú, surovo násilnícku maďarizáciu", ktorou olúpili slovenský národ temer o všetky prirodzené a ľudské práva.

---

3 HONZA-DUBNICKÝ, Jozef. Zápisky legionára. Ed. Ferdinand VRÁBEL. Banská Bystrica: Vydavateľstvo PRO, 2014, ISBN 978-80-89057-46-7, s. 34 – 37.

Memorandum varuje, že „politické zločiny, páchané na Slovákoch a nemaďarských národoch Uhorska vôbec, museli zoslabiť celé Uhorsko politicky, mravne i materiálne a tým bezprostredne hnali aj celú habsburskú monarchiu neodolateľne na šikmú plochu, ktorou skĺznuť sa môže len ta, kde stane sa korisťou iných zahraničných mocných faktorov“. V ďalšom texte predstavitelia amerických Slovákov požadujú „úplnú rovnoprávnosť a voľnosť všetkých národov, bez akýchkoľvek predpráv jedného národa alebo reči nad inými, alebo na úkor iných... Žiadame pre slovenský národ úplnú samosprávu a voľnosť sebaurčovania tak na politickom, ako aj na kultúrnom a hospodárskom poli“.[4]

Predstaviteľ ďalšej významnej slovenskej organizácie v USA – I. katolíckej slovenskej jednoty – kňaz Matúš Jankola už 11. decembra 1914 napísal redaktorovi Jozefovi Hušekovi: „Naším heslom má byť: Preč od Maďarov. Musíme agitovať za samosprávu Slovenska. Nikdy ale nie v rámci Uhorska v spojení s Maďarmi... Spojiť môžeme sa iba s Čechmi...“[5]

V dňoch od 28. januára 1915 do 5. februára 1915 sa v Paríži konala porada slovenských a českých spolkov v zahraničí, na ktorej sa ustanovila Národná rada obcí česko-slovenských. Jej vedúci činitelia, Štěpán Koníček-Horský a francúzsky historik Ernest Denis, skoncipovali vyhlásenie Poslání na Slovensko, v ktorom sa okrem iného uvádzalo: „...V bratrské shodě, ruče za úplnou samosprávu Slovenského kraje s vlastním sněmem slovenským v staroslavné Tvé Nitře, národ český vybudovati chce s Tebou, národe slovenský, nezávislé soustátí česko-slovenské. Říše velkomoravská, v níž druhdy šťastně žila plemena moravská (česká, slovenská, lužická a jiná) – od Šumavy k Tatrám, od lužických niv až po Dunaj – budiž opět společnou naší vlastí a mocnou stráží Slovanstva na západě.“[6]

Slováci spočiatku bojovali na srbskom fronte, ale už čoskoro aj v Haliči na východnom fronte. Bojové operácie sa koncom roku 1914 a začiatkom roku 1915 dotkli aj územia severovýchodného Slovenska, keď sa ruským vojskám podarilo prekročiť Karpaty a obsadiť niekoľko okresov. Slováci slúžili predovšetkým

---

4 Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti I. Bratislava: Národné literárne centrum – Dom slovenskej literatúry, 1998, ISBN 80-88878-43-8, dokument č. 135, s. 433 – 438.

5 PEKNÍK, Miroslav. K slovensko-českým vzťahom pred vznikom Česko-Slovenska. In Slováci v česko-slovenských légiách (1914 – 1917 – 1920). Ed. VRÁBEL, Ferdinand. Bratislava: Veda, Vydavateľstvo SAV a Ústav politických vied SAV, 2018, ISBN 978-80-224-1637-5, s. 14 – 16.

6 Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti I., dokument č. 137, s. 441.

v 71. pešom pluku (drotárskom) v Trenčíne, 72. bratislavskom pešom pluku, 25. pešom pluku v Lučenci, v 9., 13., 14. a 15. honvédskom/vlastibraneckom pluku v Košiciach, Nitre, Leviciach, Trenčíne atď.

Hneď po vypuknutí vojny začali vznikať prvé dobrovoľnícke jednotky, ktoré sústreďovali dobrovoľníkov z radov našich krajanov, aby bojovali po boku spojeneckých štátov Dohody. V Rusku to bola Česká družina a vo Francúzsku Rota Nazdar. Už tieto prvé jednotky v zahraničí vznikli ako česko-slovenské útvary, pretože v nich boli nielen českí krajania, ale aj Slováci. Po celý čas nášho prvého odboja sa kládol veľký dôraz na to, „že v našom vojsku sú nielen Česi, ale aj Slováci". Pravda, počet Slovákov bol oveľa menší než počet Čechov (Slováci tvorili v légiách len asi 7 percent). Vyplývalo to jednak z početného stavu Slovákov (vtedy bolo na území Slovenska zhruba 2,9 milióna obyvateľov, z toho Slováci predstavovali len necelé 2 milióny a približne 600-tisíc ich bolo v USA, kam sa sťahovali za prácou voči asi 6,5 miliónu Čechov v českých krajinách a asi pol miliónu českých krajanov v USA) a jednak z nevýhodného postavenia Slovákov v Uhorsku. Čelili tam tuhej maďarizácii, národnostnému a sociálnemu útlaku. Slováci nemali takmer žiadne školy, kde by sa vyučovalo po slovensky, na Slovensku nepôsobil ani Sokol, ktorý v Čechách vychovával mládež nielen k fyzickej zdatnosti, ale aj v duchu vlastenectva.[7] Preto neskôr, keď sa medzi zajatcami v Rusku, Taliansku a vo Francúzsku rozvinula agitácia, cieľom ktorej bolo slovenských a českých zajatcov presvedčiť, aby sa prihlásili do čs. dobrovoľníckeho vojska, hlásili sa hlavne národne uvedomelí Slováci zo západného Slovenska (okolie Skalice a Myjavy), z Turca, Oravy či Liptova. Podľa evidencie v slovenských archívoch a vo Vojenskom historickom ústave – Vojenskom historickom archíve v Prahe bolo v ruských légiách o niečo viac ako 5-tisíc Slovákov, vo francúzskych necelých 1 600 a v talianskych 591.[8]

V Rusku pôsobilo viacero slovenských a českých spolkov, medzi ktorými dochádzalo k častým sporom vyplývajúcim hlavne z obavy slovenských predstaviteľov združených v slovensko-ruskom Spolku pamäti Štúra z počeštenia. Preto Správa Zväzu česko-slovenských spolkov v Rusku vydala v Petrohrade 20. mája 1915 vyhlásenie o vzájomnom pomere medzi Čechmi a Slovákmi.

---

7 ČAPLOVIČ, Miloslav – ZAŤKOVÁ, Jana. Slovensko a Slováci vo víre prvej svetovej vojny. Bratislava: Pro Militaria Historica a Vojenský historický ústav, 2018, ISBN 978-80-89523-54-2, s. 32 – 33.

8 Slovenský národný archív v Bratislave, fond Česko-slovenské légie, inv. č. 1.